

Ἀθηναϊκὴ ἤχώ

Ὁ εἰσηγούμενος τὴν κρίσιν τοῦ προπερυσينوῦ Φιλαδελφείου ἔλεγεν ὅτι εἰς χώραν ὅπου ἡ αἰσθητικὴ δὲν διδάσκεται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, οἱ ποιητικοὶ ἀγῶνες σκοποῦσι τὴν διάδοσιν τῶν αἰσθητικῶν γνώσεων. Ἡ τοιαύτη πρὸς εὐρεσιν σκοποῦ βία — ἀντιπαρετήρησε τότε εὐφυῆς δημοσιογράφος, — ἀποδεικνύει ἀκριβῶς τὸ ὅπως διόλου ἄσκοπον καὶ ἀνωφελές τοῦ ἰδρύματος. Μεταξὺ τῶν οὕτως ἀντιθέτων γνωμῶν, εὐρίσκει βέβαια πολλὴν καὶ ἐλεύθερον τόπον ἢ θέλων νὰ βαδίσῃ μέσση ὁδόν. Οὔτε τὴν διδασκαλίαν τῆς αἰσθητικῆς εἰμπορεῖ ποτε νὰ ἀναπληρώσῃ εἰς ποιητικὸς διαγωνισμὸς, δραματικὸς ἢ λυρικός· ἀλλ' οὔτε πάλιν εἰμπορεῖ νὰ μὴ θεωρηθῇ, ὅσονδῆποτε ἀτυχῆς καὶ ἂν ἦνε, ὡς κέντρον ἀμίλλης μᾶλλον ἢ ἤττον ἰσχυρὸν πρὸς παραγωγὴν πνευματικῆν, τὴν ὅποیان προτίθεται νὰ βραβεύσῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ. Οἱ ἐγκλείοντες εἰς τὰ στήθη τὸ ἱερὸν πῦρ τοῦ ποιητοῦ, ἢ οἱ νομίζοντες μόνον ὅτι τὸ ἐγκλείουσι, αἰσθάνονται εἰς ἐκάστην νέαν προκήρυξιν διαγωνισμοῦ, — ὅπως τόρα — μίαν φρικίαν, ὡς ἂν τοὺς ἤγγιζεν ἐλαφρῶς ἢ πτέρυξ τῆς δόξης, φρικίαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας οἱ στίχοι βέουσι καὶ ἐκχειρίζουσι. Καὶ ἰδοὺ τέλος πάντων μία ἐργασία ὑπὸ τῆς ποιήσεως, ἢ ὁποία ποῖος ἤξέυρει ἂν θὰ ἐγίνετο ἄνευ παρορμήσεως τόσο ἀφθονοῦ καὶ πολλακίως τόσο ἐκλεκτῆ. Τὸ χρηματικὸν ἄθλον καὶ μάλιστα διὰ τὰ παροιμιώδους ἰσχύος «ποιητικὰ πουργιὰ πὺ ἀνάθεμά τα» εἶνε πειρασμὸς ὅχι εὐκαταφρόνητος· ἀλλὰ πολὺ περισσώτερον ἢ ἠθικὴ ἀμείψῃ, ἢ ὁποία διὰ τὸν καλλιτέχνην, ὅση διεσφαρμένον καὶ ἂν τὸν φαντασθῆτε ἐν κοινωνίᾳ διεσφαρμένῃ, ἔχει πάντοτε ἀκαταμάχητα ἐν ἑαυτῷ. Ἡ αἴθουσα εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκεται ἢ κριτικὴ ἔκθεσις εἶνε πάντοτε πλήρης ἀκροατῶν φιλομουσῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅχι ὀλίγαι κυρίαι καὶ δεσποινίδες. Ὅταν εἰς τὸ τέλος ἀποσφραγίζεται τὸ δελτίον καὶ ἀναγινώσκεται τὸ μετ' ἀγωνίας περιμενόμενον ὄνομα — τοῦλάχιστον ὑπ' ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀμύητοι εἰς τὰ φιλολογικὰ μυστήρια δὲν τὸ γνωρίζουν ἢ δὲν τὸ μαντεύουν ἐκ τῶν προτέρων, — τὸ κοινὸν ἐκρήγνυται εἰς χυροκροτήματα καὶ ὑπὸ τὸν θριαμβευτικὸν αὐτῶν ἀταγὸν προσέρχεται μὲ πάλλουσαν καρδίαν ὁ νικητὴς νὰ δεχθῇ μετὰ τῶν ἐπιστῆμων συγχαρητηρίων τὰ χρήματα καὶ τὸν ἐκ δάφνης στέφανον, κεκοσμημένον διὰ ταινίας κυανῆς. Ἡ στιγμή εἶνε ὥραία καὶ ἀξίζει μὲ τὴν ἀλήθειαν νὰ καταβάλῃ κανεὶς ὀλίγον κόπον ἢ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ ν' ἀκούσῃ εἰς βάρους τοῦ χαριτολογίας ὑπὸ κριτῶν εὐφρολόγων, μόνον μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν ἀπολαύσῃ. Ἐπειτ' ἀμέσως ἀρχίζουσι τὰ σχόλια καὶ αἱ συζητήσεις. Ἐπὶ τινὰ χρόνον ὁ ἑσπεμιμένος ποιητὴς εἶνε διὰ τὸν φιλολογικὸν μικρόκοσμον τῆς πρωτεύουσας καὶ αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Θὰ δημοσιεῖθῃ κάπου ἢ εἰκῶν του, θὰ τοῦ ζητούνται, τοὺς ὁποίους θ' ἀναγινώσκουσι τότε ἐκ περιεργείας καὶ οἱ οὐδέποτε ἀνεχθέντες ποιήματα. Ὅλ' αὐτὰ, ἐκτὸς τῶν πάντοτε καλῶν χρημάτων, εἶνε διὰ τὸν νέον μάλιστα τὸν ἀρχίζοντα τὸ στάδιόν του, μία

βάσις ζηλευτῆ, ἐφ' ἧς εἰμπορεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν μέλλουσαν ἐργασίαν του.

★

Ἄλλ' αὐτὸ μόνον· διότι ἡ εἰς διαγωνισμὸν βραβεύσις καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶνε τίτλος ἐπαρκῆς ν' ἀναδείξῃ ἕνα ποιητὴν. Πρῶτον ὅτι ὁ κόσμος εὐκόλως λησμονεῖ· ἔπειτα κρίνει καμμίαν φορὰν καὶ σταθμίζει τὰ πράγματα, ὅταν δὲν εἶνε δύσκολον νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ νίκη δὲν προσέρχεται πάντοτε ἐκ τῆς ἰκανότητος τοῦ ποιητοῦ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀνικανότητος τῶν κριτῶν, ἢ ἐκ τῆς μηδαμινότητος τῶν συναγωνιστῶν τοῦ ἢ καὶ καμμίαν φορὰν — ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε πάντοτε φιλοκατήγορος — ἐκ περιστάσεων ἕξινων ὅπως διόλου καὶ πρὸς τὴν ποίησιν καὶ πρὸς τὴν ἰκανότητα... διότι σπανίως παρ' ἡμῖν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Σίλλερ, δὲν ἐβεβηλώθη περὶ κοινὰ μέτωπα ὁ ἱερὸς στέφανος τῆς δόξης. Ἄλλ' ἂν τοιούτων τι συμβαίη ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον, δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον ὡς πρὸς τὸν κλάδον. Ἐλεγα ὅτι οἱ διαγωνισμοὶ εἶνε πάντοτε ἐν κέντρον τὸ ὁποῖον δίδει ὠθησιν καὶ ζωὴν· θὰ ἠὺχόμεν νὰ εἴχομεν καὶ ἄλλους ἀκόμη, ἔστω καὶ ἂν ἐτελοῦντο ὑπὸ συνθήκας δυσμενεστέρας τῶν συνήθων, μὲ κριτὰς ὀπιθοδρομικωτέρους καὶ μὲ ὄρους ἀτυχεστέους. Διότι καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκάνδαλον κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινού, ἢ δὲ προσοχὴ τῶν πολλῶν, ἐπωσθήποτε καὶ ἂν κατορθοῦται νὰ ἐπισπᾶται, δὲν εἶνε ποτὲ ἐπιζήμιος δι' ἕνα κλάδον. Ὡς παράδειγμα εἰμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὁ καὶ πάλιν πρὸ τινῶν ἡμερῶν προκηρυχθεὶς Λυρικὸς Ἄγων τῶν Φιλαδελφείων. Ἡ τελευταία ἔκθεσις τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, ἐν ἧ' τόσαι περὶ γλώσσης ἰδέαι, θεωρούμεναι ἤδη ὡς γεγραμκυῖαι, ἀνεφάνησαν ἐξωραϊσμέναι καὶ νεάζουσαι, προκάλεσε σχόλια καὶ συζητήσεις καὶ ἀνεθέρμανε κάπως τὸ ὑπὲρ τῆς νεωτέρας φιλολογίας ἐνδιαφέρον, συνέσφιγγε δ' ἔτι μᾶλλον τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῶν νέων ἰδεῶν, ὅσον ἴσως δὲν θὰ τὸ ἔκαμνεν ἢ ὑπὸ τινος τῶν παλαιῶν καὶ ἐπιμύονων λογίων ἐπικρότησις τοῦ ἀναπλαστικοῦ τῶν ζητημάτων. Αἱ ἀνωτέρω σκέψεις εἶνε γενικαί, ἀφορῶσαι εἰς ὅλους τοὺς παρ' ἡμῖν διαγωνισμοὺς, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς νέας προκηρύξεως τοῦ Φιλαδελφείου. Ὅσον ἀφορᾷ τόρα εἰς τοῦτον καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μικρὸν φιλολογικὸκοινωνικὸν σκάνδαλον, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα μᾶς ἀπασχόλησεν ὀλίγον, ἢ ταπεινὴ μὲς γνώμη, μάλιστα μετὰ τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἄρθρον τοῦ ἀγωνοθέτου, εἶνε ὅτι ἔχουν ὅλοι δικαίον. Ἐχει δικαίον ὁ κ. Παλαμᾶς νὰ νομίσῃ ὅτι εἶνε σχολαστικὸν καὶ ἄλογον τὸ τρίτον ἄρθρον τῆς προκηρύξεως τὸ ἐπιτρέπον εἰς τὸν ποιητὴν νὰ μεταχειρισθῇ τὴν καθαρεύουσαν, τὴν ψυχρὰν γλῶσσαν τῶν λογίων, ἢ τὸ πτωχὸν ἰδίωμα τῶν δημοτικῶν ἄσματων, ἀποκλειομένης τῆς χρήσεως τῆς ἀληθοῦς φιλολογικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν μεταχειρισθῆσαν καὶ διέπλασαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ποιηταὶ μᾶς ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου στεφθέντος εἰς τὸν Φιλαδέλφειον. Ἐχει δικαίον νὰ τὴν ἀποκαλέῃ κωροκιστικὴν αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ὁ κ. Βλάχος, ὡς ἀνὴρ λόγιος, ἔχων τὴν φιλοδοξίαν ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη γνώμην ἰδικὴν του, ἀντιθετοῦ τῆς τῶν φιλολογικῶν του ἐχθρῶν. Ἐχει δὲ περισσώτερον

παντὸς ἄλλου δίκαιον ὁ κ. Θ. Ν. Φιλαδέλφειος ν' ἀσπάζεται τὴν γνώμην ταύτην καὶ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Βλάχου νὰ προκηρύσῃ τὸν διαγωνισμόν, τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς του. Καὶ κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλήσῃ, ὅταν ἀξιοὶ ὅτι πρέπει νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς ἄλλους τοὺς ὄρους οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν διαγωνισμόν του, ἀλλῶνς δικαίωμά των εἶνε νὰ μὴ διαγωνισθῶσι. Τὸ κατ' ἐμέ, ὁ μόνος ὁ ὁποῖος εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν θὰ ἔχη ἄδικον καὶ πολὺ μεγάλον, θὰ εἶνε ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς κλίσεις καὶ τὰς πεποιθήσεις του καὶ μόνον χάριν τῶν χιλίων ἢ τῶν πεντακοσίων δραχμῶν τοῦ γέρατος, βιάσῃ τὸν ἑαυτὸν του νὰ γράψῃ ἀμυγῆ καθαρῆουσαν ἢ δημοτικὴν, ἢ λάθῃ τὸ ἀνάγκων θράσος νὰ στειλῇ ποιήματα εἰς τὴν ἰδικήν του πάλιν γλώσσαν τὴν παρδαλὴν, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀγωνοθέτης ἀποκλείει ρητῶς. Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν θὰ ταχθῇ καὶ ἐκεῖνος τῶν λογίων, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ νομίσῃ τὸν Ζαλοκώσταν ὡς τὸν κορυφαῖον τῶν ποιητῶν μας, χάριν ἀπλῆς φιλοδοξίας θὰ δεχθῇ νὰ γίνῃ κριτὴς τοῦ Ἀγῶνος αὐτοῦ. Ἄν ὅμως ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἢ ὁ κριτικὸς περιορισθῇ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ φιλολογικὸν ἴδρυμα, ὃν ἐννοεῖ νὰ τὸ συνεχίσῃ ὁ νέος ἀντιπρόσωπος τῆς δυναστείας, πολὺ ἔλιγον καὶ μᾶλλον ἀρνητικῶς θὰ ὠφελήσῃ τὴν νεοελληνικὴν ποιήσιν, αἶ τότε καὶ αὐτὸς πιθανὸν νὰ ἔχη δίκαιον . . .

★

Ἐγραψον ἀκόμη τάνωτέρω, ὅτε ἔλαβον ἐν κομψῶν τεύχος μὲ γλυκὺ θαλασσινὸν ἐξώφυλλον. Ὅποια σύμπτωσις! Εἶνε ἡ Θ ἄ λ α σ σ α, ἡ λυρική συλλογὴ τοῦ κ. Ν. Δαμιανοῦ ἢ βραβευθεῖσα ἐν τῷ Φιλαδέλφειῳ τοῦ 1891. Χωρὶς νὰ κρίνω τὸν νεαρὸν ποιητὴν, — διότι δὲν εἶνε ἔργον μου — ὀφείλω, ἴσα ἴσα διότι εἶνε φίλος μου ἀγαπημένος, νὰ εἶπω ἀπροκαλύπτως ὅτι εἶς μίαν σύμπτωσιν μόνον ὀφείλεται ἢ βράβευσίς τῆς συλλογῆς του: εἰς τὸ ὅτι ἡ γλώσσά του, ἀνάλογος πρὸς τὸ ἑμοιομορφον, τὸ τετριμμένον, τὸ κοινὸν καὶ ἴσως πτωχὸν τοῦ θεματός του, ἔτυχε δημοτικὴ ἄνευ πολλῶν τολμηρῶν ἀναμιξεῶν καὶ ἀνωμαλιῶν καὶ εἰς τὸ ὅτι κριτὴς τοῦ ἀγῶνος ἔτυχεν ὁ κ. Βλάχος, ὁ ὁποῖος τὴν ἀνωτέραν καὶ μᾶλλον προηγμένην δημοτικὴν τῶν ἄλλων ποιημάτων ἀποκρούει ὡς κορακιστικὴν. Ἄλλως εἰς τὸν Ἀγῶνα τοῦ 91 εἶχον ὑποβληθῆ ἔργα ἀσυγκρίτως ἀνώτερα τῆς Θ ἄ λ α σ σ η ς καὶ ὑπὸ δικαιοτέρου κριτηρίου μὲν ἐπαίνου θὰ ἤξιούτο ὁ πρωτόπειρος, τοῦ ὁποῖου ἔσπευσαν νὰ στέψωσι τοὺς νεαροὺς κροτάφους. Πρέπει ὅμως νὰ ἤματι εὐχαριστημένους ὅτι ἐπὶ τὸν κ. Δαμιανὸν ἔτυχεν ὁ κληρὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος θὰ ἔβλαπτεν ἴσως πολὺ. Ὅσοι γνωρίζουν τὸν ποιητὴν ἢ ὅσοι θαναγνώσκουν τὴν Θ ἄ λ α σ σ ἄ ν του ἐλπίζω νὰ συμφωνήσων μὲ τὴν γνώμην μου. Εἶνε νέος μὲ συμπαθῆ καὶ ἀγαθὴν φυσιογνωμίαν, πλήρης αἰσθημάτων, ἀγνός, τρυφερός, ταπεινός. Ἀπὸ καμμίαν τιμὴν δὲν παρασύρεται καὶ δὲν υπερφρανεύεται. Θὰ καλλιέργησῃ βεβαίως τὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν ἀγαπᾷ καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν τόσῳ πρώϊμα δείγματα ἐπιτυχίας ἔδωκε, μὲ τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν μετριοφροσύνην τοῦ ἀληθοῦς καλλιτέχου, ὁ ὁποῖος οὔτε ἀπὸ τῶν ἔργων του εἶνε ποτὲ εὐχαριστημένος, οὔτε σταματᾷ ὑπέρφρων

καὶ ἀκατάδεκτος εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔφθασεν, ὅσω καὶ ἂν τὸ νομίσουν οἱ ἄλλοι ὑψηλόν.

ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ¹

Ὁ Κονδιλάκ, ὁ Ἐλθέτιος, ὁ Δαλαμβέρτ, οἱ Ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἐν γένει καὶ πρὸ πάντων ὁ Βολταίρος κηρύττουσι φανερόν πόλεμον κατὰ τῶν χριστιανικῶν δογμάτων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐγέννησε τὸν λεγόμενον θεολογικὸν ὀρθολογισμόν τῆς Γερμανίας (Rationalismus), ὅστις ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπέβρε τοῦ δεσπόζον θεολογικὸν σύστημα ἐν Γερμανίᾳ.

Τί εἶναι ὁ θεολογικὸς ὀρθολογισμὸς τοῦ III^ο αἰῶνος; Ὁ ὀρθολογισμὸς εἶναι συμβιβασμὸς (modus vivendi) τῆς χριστιανικῆς θεολογίας πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν τότε πνεῦμα τοῦ αὐτονόμου κηρυχθέντος ἀνθρωπίνου νοῦς ἢ ὀρθοῦ λόγου δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων. Εἶναι μὲν κατὰ τὸν ὀρθολογισμόν πηγὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἡ ἀγία Γραφή, καὶ πρέπει νὰ θεωρῆται θεόπνευστος, ἀλλ' ὁ ὀρθὸς λόγος (ratio) πρέπει νὰ κρίνῃ τί ὡς ἡ οὐσία τῆς Γραφῆς δεόν νὰ θεωρῆται καὶ τί ὡς πάρεργον καὶ δευτερεύον. Ἡ θεοπνευστία περιορίζετο εἰς τὸ πρῶτον, δηλ. τὴν οὐσίαν. Ἐννοῦν δὲ τὴν θεοπνευστίαν ὡς ἀπλὴν τινα θρησκευτικὴν ἔμπνευσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν τῶν ποιητῶν. Ὡς οὐσίαν δὲ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐδέχοντο τὰς γενικὰς θρησκευτικὰς ἰδέας περὶ Θεοῦ, προνοίας, πνευματικότητος τῆς ψυχῆς καὶ ἀθανασίας αὐτῆς, τὰς δυναμέας διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου νὰ ἐννοηθῶσι καὶ ἀποτελούσας τὴν φυσικὴν καλουμένην θρησκείαν, μεθ' ἧς ἔλεγον ὅτι συνταυτίζεται ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Τοιοῦτοτρόπως ἐξήγγον καὶ μετεχειρίζοντο τὴν Γραφὴν ὡς θὰ ἐξήγγον καὶ μετεχειρίζοντο πᾶν ἄλλο τῆς ἀρχαιότητος βιβλίον. Ἐν τοιοῦτῳ ὀρθολογιστικῷ πνεύματι ἐξήγγον καὶ ἠρεύνησαν τὴν Γραφὴν ὁ Ἐρονέστη, ὁ Βέτστειν, ὁ Σέμλερ, ὁ Μιχαῆλης καὶ ὁ Ἐίχορν. Πρὸ πάντων ὅμως κρότον ἐποίησεν οὕτως ἐξηγγῶν τὰς Γραφὰς ὁ ἐν Ἐιδελβέργῃ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας Παῦλος, τὰ ὑπερφυσικὰ γεγονότα τὰ ἐν αὐτῇ μνημονεύμενα ζητῶν διὰ βεβιασμένου καὶ γελοίου πολλάκις τρόπου φυσικῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ. Καθ' ὁμοίον τρόπον ἐπραγματεύοντο οἱ ὀρθολογισταὶ οὗτοι καὶ τὴν χριστιανικὴν δογματικὴν. Ἀπογομνύντες τὸν χριστιανισμόν παντὸς ὑπερφυσικοῦ στοιχείου ἔπλασαν φυσικὴν τινα, μηδὲν ὑπὲρ λόγον καὶ ὑπὲρ τοὺς φυσικοὺς νόμους περιέχουσαν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Αἱ κυ-